

Omwille van de meest kwetsbaren

In gesprek met arbeidspastor Irmgard Busch

Irmgard Busch is theologe en sinds kort werkzaam als stafmedewerkster voor MOV-groepen in het bisdom Rotterdam. Daarvóór (van 2002 tot 2007) werkte ze als arbeidspastor en beleidsmedewerker voor diakonie in het dekenaat Delflanden. Sinds haar studietijd heeft zij feministische theologie verbonden met het dagelijks leven van vrouwen, vooral van vrouwen die economisch, sociaal of cultureel aan het kortste eind trekken. In haar werk, publicaties, toespraken en acties zet zij het perspectief van deze vrouwen voorop. Irmgard Busch ondersteunt en initieert allerlei groepen in Nederland, die te maken hebben met *gender*, vrouw en arbeid. Irmgard Busch is inspirerend vanwege haar inzet om vrouwen(groepen) weerbaar te maken in zaken van arbeid, ontwikkeling, bewustwording en de positie van vrouwen in kerk en geloof. Om die reden werd haar op 24 november 2006 een prijs voor spiritueel leiderschap toegekend, de zogenaamde Catharina-prijsⁱ.

Irmgard Maria Busch is een bekend en gewaardeerd persoon in de wereld van de religieuzen. Ze begeleidde tal van studiedagen en was ruim tien jaar (1986-1997) werkzaam als staflid op het Centrum Nieuwe IJpelaarⁱⁱ te Breda-Bavel. In september 2003 hield zij een bemoedigende lezing tijdens de Nationale Vredesdag voor Religieuzen en in oktober 2006 begeleidde zij een bijeenkomst over armoede. Ze levert regelmatig bijdragen aan de Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA, is betrokken bij DISKⁱⁱⁱ en is lid van de adviesraad bij Cordaid/Vastenactie.

Zorgarbeid als tiener

Irmgard (Paderborn, 1948) was de enige dochter in een arbeidersgezin met vijf broers. Niemand keek er van op dat ze naar huis werd gestuurd als moeder ziek was. Na de geboorte van nóg een broertje werd ze vanaf haar dertiende regelmatig vrijgesteld van school om thuis het huishouden te runnen. Een tante kwam af en toe kijken of het allemaal wel goed ging. Dat Irmgard van aanpakken wist blijkt ook uit het feit dat ze al vanaf haar veertiende levensjaar een meidengroep draaide in de parochie en het tot jeugdleidster schopte van het bisdom Paderborn. Ze weerstond toen al de pastoor die vond dat er enkel een meidengroep gedraaid mocht worden als er toch niets anders in de kerk te doen was. Irmgard voelde er niet voor om als gatenvulster te fungeren en stelde hem voor de keus om ofwel samen afspraken te maken ofwel met haar meidengroep elders een onderkomen te zoeken.

Na de Volksschule (basisonderwijs) volgde Irmgard in de jaren zestig van de vorige eeuw de Beroepsopleiding Industriekaufmann en daarna drie semesters aan de Berufsaufbauschule.

Een prima lerares tweedekansonderwijs met oog en hart voor haar leerlingen suggereerde aan Irmgard om deel te nemen aan een internationale voettocht in België. De gespreksleider bij die tocht werd later haar echtgenoot. Ze ging hem opzoeken in Amsterdam en raakte verliefd. Niet alleen op hem, maar evenzeer op de bruisende ongecompliceerdheid van het leven in Amsterdam. In haar eigen land werd destijds nog nauwelijks gemorreld aan de gevestigde machtsverhoudingen. Irmgard bloeide helemaal op en overwoog de mogelijkheid om zich in Nederland te vestigen. Wat Irmgard betreft was dat mogelijk op voorwaarde dat ze hier zou kunnen studeren, want de mogelijkheid om zich verder te ontplooiën was voor haar van levensbelang.

Vervolgens dreigden haar plannen in het water te vallen. Een tante van Irmgard, bij wie ze vaak over de vloer kwam, om er de boekhouding te verzorgen, werd ernstig ziek. Niemand had haar verteld dat ze terminaal was, terwijl de omstanders wel op de hoogte waren van de ernst van de situatie. Het gezin telde drie jonge kinderen en de man des huizes meende dat Irmgard wel voor het kroost kon zorgen. Irmgard bereidde haar tante voor op het naderende

einde en besprak de gevolgen daarvan. Haar tante vond dat Irmgard haar hart moest volgen door naar Nederland te gaan, er waren anderen die voor de kinderen konden zorgen. Voor de ruimte die ze daarmee aan haar niet gaf was Irmgard haar intens dankbaar, het hielp haar om haar plannen te verwezenlijken. In sneltreinvaart sloot ze haar natuurwetenschappelijke studie aan het Westfalen Kolleg Paderborn af met 'Staatliches Abitur'. Nu had ze nog een half jaar om geld te verdienen, waarna ze in september 1971 met de studie in Nederland kon beginnen.

Zorgarbeid als echtgenote en moeder

Er is de laatste jaren een uiterst restrictief toelatingsbeleid voor buitenlanders, maar destijds werden zij nog gastvrij ontvangen. Irmgard: *Aanleiding om te trouwen was gewoon het bemachtigen van een studiebeurs. Zo simpel was dat toen nog!* Gezien Irmgard's veelzijdige talenten kon ze in principe elke studie gaan volgen die ze ambieerde. Ze was al op HBO-niveau in economie, had goede studieresultaten gescoord in de bèta-vakken en had in Duitsland al diverse literaire prijzen in de wacht gesleept. Haar partner was bijna afgestudeerd als theoloog en hij wekte haar interesse voor dat vak. Irmgard: *De eerste twee jaren in Nederland waren echt vakantie. Ik werd betaald om te studeren en de studie was voor mij een fluitje van een cent. Er was veel vrijheid en creativiteit. Het was mijn bedoeling om me zeker niet langer dan twee jaar met theologie bezig te houden. Ik wilde even uitzoeken hoe kerk en wereld in elkaar steken en dan met een 'echt' vak te beginnen.*

Na twee jaar behaalde Irmgard haar kandidaats (in 1973), maar van het voornemen om daarna een 'echte' studie te gaan doen kwam niets terecht, want ze was al doende gegrepen geraakt door de theologie. Ze wilde meer weten van de rol van levensbeschouwing op diverse levensterreinen, ze waardeerde de kennismaking met andere religies en het perspectief van de bevrijdingstheologie sloot helemaal aan bij haar eigen inzichten, het had wel uit haar eigen koker kunnen komen. Bij thuiskomst na een bezoek aan een vriendin in Zwitserland bleek Irmgard zwanger en in september 74 kwam haar zoon ter wereld. Irmgard: *We hadden afgesproken om samen voor het kind te zorgen, maar mijn man kreeg een baan. In die periode maakten we kennis met twee stellen met wie we veel optrokken. Het leek ons ideaal om met hen in een Centraal Wonen Project te participeren. Wij verhuisden van de ene flat naar een ander flatgebouw zodat wij met drie gezinnen op eenzelfde galerij woonden met de uitdrukkelijke bedoeling om zorgtaken te delen. Elke dag had een van ons ouders extra zorgdienst voor de kinderen. Er werd samen gekookt en gegeten en de kinderen waren heel vaak bij elkaar. Ons streven was om van daaruit naar een gezamenlijke woning te zoeken. Irmgard raakte ten tweede male in verwachting en in 1976 werd haar dochter geboren. Ook de beide andere gezinnen telden inmiddels twee kinderen. In die periode raakte de theologie voor Irmgard even helemaal buiten beeld. Ze was niet enkel druk met zorgtaken, maar ook het maatschappelijk bewustwordingsproces en het actievoeren vergden veel van haar aandacht en tijd. Irmgard sloot zich aan bij de universitaire POLEK-groep (Politieke economie van de vrouw), waar intensief werd gedacht en gesproken over de sociaal-economische, etnische en religieuze machtsverhoudingen en hoe het gender-onderscheid dit alles doorkruist. Irmgard herinnert zich een ludieke actie uit die bewogen tijd. Irmgard: *Wij hadden op de universiteit van Tilburg een groot symposium georganiseerd, waarin bijvoorbeeld vrouwen zoals Hedy d'Ancona en Selma Leyesdorff het woord voerden. Wij waren overtuigd van het belang om alle thema's multidisciplinair aan te pakken en daarom waren er ook drie kunstenaressen gevraagd om speciaal voor de gelegenheid iets moois te ontwerpen. Het vervangen van uitgekauwde patriarchale beelden door vrouwvriendelijke kunst vormde immers een wezenlijk onderdeel van het beoogde veranderingsproces. In de ruimte voor de grote aula werd toen een tentoonstelling ingericht met kunstobjecten waarin veel rood gekleurd maandverband verwerkt was. En vóór de ingang van de aula (de tempel van de wetenschap!) was een kunstwerk in de vorm van een enorm grote voorhang/gordijn opgehangen, bestaande uit wel**

duizend aan elkaar geknoopte bh's. Wie de aula in wilde, moest deze voorhang passeren. Het College van Bestuur greep in en heeft alles laten verwijderen. Wij deden aangifte van diefstal, maar werden bij een door ons aangespannen kort geding in het ongelijk gesteld.

Voorbij God de Vader

Irmgard genoot indertijd van het combineren van diverse activiteiten: het moederschap, zorgen voor de kinderen, reflectie op maatschappelijke misstanden en plezier hebben. De fascinatie voor de theologiestudie was wel enigszins getemperd, totdat ze in de tweede helft van de jaren zeventig de Noord-Amerikaanse theologe en filosofe Mary Daly ontdekte. Deze had reeds in 1973 in haar boek *Voorbij God de Vader* op de onzalige werking van uitsluitend mannelijke voorstellingen van het goddelijke gewezen. Dankzij Daly herwon Irmgard haar motivatie voor haar theologie-studie.

In haar privé-leven deden zich ondertussen turbulente ontwikkelingen voor. Een van de drie gezinnen voor het Centraal Wonen Project haakte af. In het voorjaar van 1980 vonden de twee resterende gezinnen een geschikte gezamenlijke woning in de Baronielaan in Breda. Bij de moeder in het andere gezin was inmiddels borstkanker geconstateerd. Het aldus geformeerde huishouden was helaas geen lange levensduur beschoren. Na de vroegtijdige dood van deze vrouw zochten de mannen naar hun plek binnen de nieuwe constellatie. Die vonden ze niet en uiteindelijk gingen beide vaders hun eigen weg. Het is kennelijk moeilijk voor mannen om van hun betrokkenheid te doen blijken in de dagelijkse zorgtaken. Ze zijn beiden hertrouwd en kregen nog een kind bij hun tweede vrouw. Irmgard bleef zorgen voor haar vier kinderen (twee biologische- en twee pleegkinderen). Hierdoor kwam bij Irmgard de financiële nood aan de vrouw, want ze moest vanaf het najaar van 1981 over een eigen inkomen beschikken om in het huis te kunnen blijven wonen. Ze ging aan het werk als godsdienstdocente, maar hoewel Irmgard zich met hart en ziel in deze baan stortte kon ze niet blijven. Haar werkgever, de OMO-koepel, was verplicht om mensen in de wachtgeldregeling voorrang te verlenen. Gelukkig bleek Irmgard voldoende rechten opgebouwd te hebben, zodat ze twee jaar lang van een WW-uitkering kon leven.

Die uitkering vormde de basis voor de afronding van haar studie (1983/85), af en toe aangevuld met inkomsten uit incidentele opdrachten. Het schrijven van haar scriptie^{iv} vergde weliswaar veel tijd, maar leverde haar tevens veel voldoening en een cum laude beoordeling op. Daarnaast vond ze het heerlijk om veel tijd aan de kinderen kunnen besteden. Alle vier zijn het inmiddels dertigers, die hun vleugels hebben uitgeslagen, maar de onderlinge band is nog steeds buitengewoon hecht. Onlangs is Irmgard tot haar grote vreugde grootmoeder geworden. Wat is mooier of wonderlijker dan aan de bron te staan van nieuw leven?

Kardinale (on)deugden

Irmgard werkte precies vijf jaar in Delft, in het bisdom Rotterdam, toen vorig jaar de dekenaten opgeheven werden. In het kader van de reorganisatie kregen de meeste functionarissen in het bisdom een andere functie. Door haar werk in het Westland had Irmgard geleerd wat een pracht-mensen die tuinders zijn. Irmgard: Het gaat – zeker in de diaconie – niet om wat mensen zeggen, maar om wat ze dóen. Onder die tuinders waren veel mensen – vrouwen en mannen - op wie je altijd een beroep kon doen, door alles heen. Ik was natuurlijk vaak op zoek naar werkplekken en middelen voor mensen die op mijn pad kwamen (vluchtelingen, jongeren). Daar in het Westland trof ik de bereidheid om die mensen een kans te geven. Het is een leven-gevende gemeenschap van mensen, die op elkaar betrokken zijn.

Voor Irmgard is wezenlijk dat je niet geknecht wordt door alles wat moet, wat regel is, wat norm is. Dat je mensen tot hun recht laat komen. Ze is sterk bedreven in het ontmaskeren van dubbeldenkers, het aan de kaak stellen van machtsmisbruik. In het kader van het vijftig jarig bestaan van het bisdom Rotterdam leverde Irmgard een bijdrage aan een studiedag. De manier waarop ze het door haar aangedragen thema voor die dag uitdraagt is kenmerkend voor haar levensfilosofie. De leidraad van de dag waren de vier kardinale deugden. 'Kardinaal' is afkomstig van het Latijnse woord '*cardo*' en betekent: scharnier, hengsel; figuurlijk 'datgene waar het om draait'. Kardinale deugden zijn kwalificaties van de (ethische) grondhouding op basis waarvan mensen handelen.

De vier basisdeugden zijn:

1. Fortitudo (Moed - sterkte)
2. Iustitia (Rechtvaardigheid - rechtschapenheid)
3. Prudentia (Voorzichtigheid - verstandigheid - wijsheid)
4. Temperantia (Gematigdheid - matigheid - zelfbeheersing)

Deze vier deugden kunnen op drie verschillende wijzen een rol spelen:

- a. positief: wat doet deugd (wat wordt ervaren als moedig, rechtvaardig, wijs en zorgvuldig, als passend gezien de verhoudingen)
- b. negatief: wat deugd(/t) NIET
- c. ambivalent: wat is verwarrend, wat kan je op het verkeerde been zetten, waar moet je voor oppassen: iets kan zich als 'deugd, beste bedoelingen, als 'goed voor jou' voordoen, maar toch niet deugen!

Onderstaand een aantal illustraties en voorbeelden

Moed, lef, durf

- a) iets doen/zeggen ook als je dat niet in dank wordt afgenomen, niet alles 'normaal' vinden wat normaal lijkt, aan iets beginnen waarvan je anderen hoort zeggen dat dit onbegonnen werk is of een 'bodemloze put'
- b) gebrek aan moed is bijvoorbeeld: afwachten, smoesjes bij de hand hebben, zich van tevoren indekken, zich verschuilen achter anderen
- c) misleidende namen voor gebrek aan moed: *verstandig zijn* in de betekenis van: geen risico nemen, roekeloos gedrag, denken dat het moedig is als je heel hard roept dat tegenwoordig niets deugt, dat het moedig is wanneer je anderen durft te beledigen, met 'durf' inspelen op angst of schuldgevoelens.

Gerechtigheid, rechtvaardigheid

- a) een eerlijke verdeling van lusten en lasten: bijvoorbeeld asielzoekers behandelen als gasten niet als criminelen, eerlijk delen, de vervuiler betaalt, lik-op-stuk-beleid, iemand in zijn/haar waarde laten, solidariteit....
- b) gebrek aan gerechtigheid is bijvoorbeeld 'als iedereen voor zichzelf zorgt is iedereen geholpen', 'je wordt geen dief van je eigen portemonnee',
- c) misleidende namen/dooddoeners kunnen zijn: 'hij/zij heeft er zelf om gevraagd', 'het was de eigen keuze', 'eigen schuld dikke bult', terwijl het door het effect van een regelgeving komt die de sterken en rijken bevoordeelt en de kwetsbaren extra benadeeld.

Prudentia, voorzichtigheid, zorgvuldigheid, vooruitziendheid

- a) wijsheid, zelfkennis en je kunnen verplaatsen in de ander, gehinderd worden door kennis van zaken, verder kunnen kijken dan je neus lang is, machtsspelletjes doorzien, zelf oprecht zijn
- b) het is niet prudent af te gaan op roddels, het doel heiligt niet de middelen
- c) soms wordt iets ‘verstandig’ of ‘wijs’ genoemd wat in feite gebrek aan moed is, iets wordt als ideaal of goed doel voorgesteld terwijl het puur eigen zakken vullen is, morele afkeer van de hulpontvanger omdat die niet ‘dankbaar’ is,

Temperantia, oog hebben voor de juiste maat, ritme, verhouding

- a) het goede evenwicht zoeken, iets in de juiste verhoudingen zien,
- b) stressen is een scheve verhouding, is af en toe nodig maar moet geen ideaal of cultuur worden, mensen kunnen overspannen verwachtingen hebben en worden dan teleurgesteld, gevolg is: frustratie; de rijkste landen/bedrijven/mensen willen het liefst alles gratis hebben of voor de laagste prijs, wie zichzelf voorbijloopt raakt overspannen, gebrek aan matigheid is bijvoorbeeld: machtsmisbruik, schade aanrichten door korte-termijn-denken/doen, opfokken en je laten opfokken
- c) valse en misleidende namen voor matigheid kunnen zijn: de waarheid ligt in het midden (alsof het juiste te vinden zou zijn tussen twee extreme punten), honger voorstellen als een ideaal, consumptiedwang zien als vrijheid ... het vereren van helden (te groot) of het koesteren van de slachtofferrol (te klein).

ⁱ De Catharinadag is een jaarlijkse bijeenkomst met actuele thema's op het terrein van veranderende man-vrouw verhoudingen op het gebied van godsdienst en spiritualiteit. Deze dag is in 2001 opgericht om uitwisseling, debat en beleidsinitiatieven op dit terrein te bevorderen. De bijeenkomst wordt jaarlijks op of rond 25 november gehouden. Op deze datum valt de naamdag van Catharina van Alexandrië, die als patrones van de Catharinadag is gekozen vanwege haar legendarische geleerdheid, welsprekendheid en spirituele overtuigingskracht.

ⁱⁱ Centrum voor bezinning, vorming en een plaats voor sociaal-maatschappelijke bewegingen, een project van de Paters van de Heilige Harten.

ⁱⁱⁱ Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken, opgericht in 1972 als oecumenisch samenwerkingsverband voor het arbeidspastoraat.

^{iv} De kunst van het Kaaien. Mythe en werkelijkheid in het boek Gyn/Ecology van Mary Daly. Theologische Faculteit Tilburg. 1985, 171 pp. (ISBN: 9066120517)